Nemzetközi konferencia Budapesten

A szabad idő és a művelődés kérdéseiről

Résztvevőinek számát tekintve nem is annyira feltűnő, jelentőségét illetően azonban nagy érdeklődést kiváltó konferencia volt Budapesten 1974. szeptember 23—27. között. Az UNESCO támogatásával a TIT vállalta megrendezését a Szabad Idő és Művelődés Európai Központja *(European Center for Leisure and Education)* közreműködésével.

Már az elnevezés — *„II. nemzetközi szabad idő és művelődési konferencia"* — is utal egy nagyon figyelemreméltó tényre: e konferencia a második a sorban. Ezt a találkozást ugyanis közvetlenül megelőzte az 1971 tavaszán rendezett Szabad idő és művelődés című megbeszélés, amely szintén számos szakértőt gyűjtött össze a világ minden részéről, mintegy 20 országból. Hamarosan kiderült, hogy a feladatul vállalt kérdések nagy száma és fajsúlya olyan terhet jelent, amellyel egyetlen alkalom nem képes megbirkózni. Bárki meggyőződhetett erről, aki a kiadott rövidített jegyzőkönyvbe belelapozott.

A „kerekasztal" előnyei

Az eltelt három esztendő során a szabad idő hazai és külföldi szakemberei intenzív munkát fejtettek ki a folytatás érdekében: a konferencia módszereinek, tartalmi-elméleti, politikai kérdéseinek kialakításában a konferencia tudományos tanácsa, valamint operatív bizottsága tett sokat *Köpeczi Béla* vezetésével. A vita természetesen nem lehetett „parttalan". Ki kellett emelni azokat a csomópontokat, amelyek a szabadidő-kutatások tapasztalatai szerint a kérdések tisztázásában, megoldásában döntő jelentőségűek. Ezeket foglalta össze a konferenciát előkészítő kiadványában a TIT által kibocsátott *tézisgyűjtemény.*

Ismerve a nemzetközi szabadidő-kutatásokat, oly módon döntöttünk, hogy a budapesti konferencia fő feladata a tisztázandó kérdések *szakszerű vitája.* Ennek legjobb formája a *kerekasztal-megbeszélés:* a konkrét témával foglalkozó szakértők szabad eszmecseréje szűkebb körben. *Tehát nem a „hivatalos előadások" viszik előre a probléma tisztázását, hanem a jól megválogatott kérdésekről folyó nyílt vita kecsegtet sikerrel.*

Már 1971-ben is bevált a vitáknak csoportokban, szekciókban történő lebonyolítása. Az akkori öt munkacsoporthoz képest továbblépést jelent, hogy a mostani konferencián már 12 párhuzamos vita adott kereteket a rendkívül bonyolult problémának.

Uniformis-e a „modell"?

Az egyik vitatéma 1971-ben még az volt, hogy miképpen lehet, s lehet-e egyáltalán tervezni a szabad idő felhasználását, milyen szabadidő-modelleket lehet kialakítani, továbbá lehetséges-e egységes szabadidő-modelleket alkotni?

Az alapkérdéseket a viták eldöntötték. A szabad idő tervezésének, s az ennek megfelelő modelleknek lehetősége, szükségessége nyilvánvalóvá lett. Az is tisztázódott, hogy *a szabad idő tervezése nem uniformizálást jelent.* A javasolt, preferált szabadidő-tevékenységeket tartalmazó modelleket *nem egységesíthetjük,* mert a feltételektől, igényektől függően, a különböző társadalmi csoportok, rétegek számára más és mást jelent a szabad idő értelmes felhasználása. Így tehát a szabad időre való nevelés során mást kell tanácsolni a fiataloknak és az öregeknek, mást a nőknek, mint a férfiaknak, más a szabad idő értelmes felhasználásának a jelentése falun és városban.

Ezek a függések adták a keretet a viták számára, mert a kerekasztal-megbeszéléseket éppen a társadalmi csoportok szerint kellett elsősorban szervezni. Külön szekció adott keretet a munkások szabad idejének felhasználását tisztázó vitának, más foglalkozott a falusiak szabadidő-szokásainak tárgyalásával, ismét más az értelmiség és a szabad idő viszonyának problémáival.

Igen nagy az érdeklődés *a nők szabadidő-problémái* iránt. Ez érthető is, hiszen a nemzetközi tapasztalatok szerint — s nem utolsósorban a belga *Govaerts* professzor asszony kutatási eredményei nyomán — nyilvánvalóvá lett, hogy jellegzetes eltérések feszülnek a nők szabadidőszokásainak lehetőségeiben, realitásában a férfiakéhoz viszonyítva. Magyarán szólva: a nők számára a szabad idő lehetőségei sokkal *korlátozottabbak,* mint a férfiak számára. A női egyenjogúság megvalósulását akadályozza, hogy a háztartási munka terhei elsősorban az ő vállaikra nehezedik.

Korosztály-különbségek

Ugyancsak jellegzetes eltéréseket lehet találni a szabad idő jelentőségének megítélésben s a szabadidő-tevékenységek szerkezetének alakulásában a *korosztályok között.* Jellegzetes probléma a *nyugdíjas rétegek* növekedésével *az idősek szabadidő-tevékenységeinek alakulása.* Nemzetközileg is fontos ez a téma. A torontói szociológiai világkongresszuson a francia *C. Donfut* vezetésével folyt le az üléseknek az a szakasza, amely az idősek szabadidő-szokásaival foglalkozott. Jelentős társadalmi-politikai kérdés, hogy egyre több nyugdíjasunk számára a szabad idő értékes életet biztosítson.

Nem csekély a jelentősége a *fiatalok szabad időre nevelésének sem.* Ez ugyancsak külön téma, hiszen valóságos kulcs a jövő korszerű szabadidő-szerkezeteinek kialakításához. A fiatalok iskolai és iskolán kívüli nevelése nagy lehetőségeket kínál a szabadidőtudat fejlesztéséhez, a szabad idő értékeléséhez, megbecsüléséhez.

Ugyanekkor a fiatalok szabadidő-megítélését befolyásolják az *„életkori sajátosságok"* is. Főként a családalapítás korában életvitelük vonatkozásában az anyagi lehetőségek és a szabad idő kettőssége jellegzetes eltéréseket produkál.

Életmód-összefüggések

Külön vitát kívánt — s nagy érdeklődés kísérte a *szabad időnek* az *életmóddal* való összefüggését érintő kérdések körét. *Tulajdonképpen valamennyi szabadidő-probléma ide torkollik:* a szabadidő-szokások alakulása fontos rétegét alkotja az életmód alakulásának. *A korszerű, szocialista életmód fejlődése megköveteli a növekvő szabadidő-lehetőségek felhasználását, tudatos kiaknázását.*

A nemzetközi szabadidő-kutatásokban is előtérbe kerültek a szabadidő-vizsgálat életmód-összefüggései, jelezve, hogy a jövő *az életmód átalakulásának gyors változásai* következtében sürgetően napirendre tűzi a szabad idő értelmes felhasználásának problémáit. A kutatások szorosan összekapcsolódnak az életmód formálásában közvetlenül is nagy szerepet játszó *művelődéssel,* valamint a *felnőttoktatással.* A művelődés, szórakozás kérdései mellé így illeszkedik a felnőttoktatás szabadidő-vonatkozásainak tisztázása is.

A sport helye

Akárcsak a torontói szociológiai világkongresszuson, a budapesti szabadidő- és művelődési konferencián is külön szekcióban igyekeztek tisztázni *a sport és a szabad idő közti kapcsolatok problémáit.* A szabad idő értelmes felhasználásának egészségügyi vonatkozásai természetesen nem korlátozódnak a sport szabadidő-oldalára, de vitathatatlan, hogy a sportolás elsőrendű jelentőségű e tekintetben.

Nem lehet eredményes a szabadidő-szokások alakulásának, a szabad idő életmód-összefüggéseinek vizsgálata anélkül, hogy ne tekintettük volna át az oly nagy szerepet játszó *tömegkommunikációs eszközök szerepét,* valamint a szabad idő felhasználásának *anyagi, gazdasági, szervezeti feltételeit.*

A konferencia kimutatta, hogy a szabad időre való nevelés és a szabad idő feltételeinek megteremtése *dialektikus egységet* alkot. Az anyagi feltételek megteremtése helyett csupán a szabad időre *„nevelés":* ráolvasás, prédikáció marad, aufklárista módon túlozva el a nevelés tényleges lehetőségeit. De kudarcra van kárhoztatva az a felfogás is, amely lebecsüli a nevelőmunkát, s azt vallja, hogy a szabad idővel, az emberek „magánügyével" nem kell foglalkozni, tudják maguk is, mit kezdjenek vele.

A konferencia egész munkáját a szabad idő és a művelődés közti kapcsolatok mélyebb tisztázásának igénye hatotta át. A bevezető plenáris ülésen *Köpeczi Béla,* az MTA főtitkára a *szabad időnek* a *humanizmussal* való kapcsolatait tárgyalta. A szabad idő művelődési vonatkozásairól tartott előadást *Joffre Dumazedier,* a neves francia kutató is „A szabad idő és a nevelés átalakításának koncepciói" címmel. A plenáris ülésen hangzott el *Szalai Sándor* akadémikus „A szabad idő problémái a különböző társadalmi berendezésű országokban" című beszámolója, valamint az ECLE igazgatójának, *Przemysl Maydlnak* „Változások az életmód és a szabad idő kapcsolatában" című tanulmánya.

A plenáris ülés második felében egy sor magyarországi szabadidő-kutatási téma állásáról hangzott el beszámoló, mintegy kiegészítve a konferenciát előkészítő kötet anyagát. A TIT kiadásában ugyanis ez alkalomra megjelent 10 magyar kutatási beszámoló, *„Szabad idő és művelődés"* címmel. A munka tartalmazza *Ferge Zsuzsa, Fukász György, Szántó Miklós, Rudas János, Kenéz Győzőné, Csehi-Szombathy László, Koltai István, Csoma Gyula, Andrássy Mária, Lovas Anna* tanulmányát.

A hazai kutatások tekintélye

A hazai szabadidő-kutatások nagy száma és nemzetközi elismertsége is indokolja, miért vállalkozhattunk immár második alkalommal e nagy feladatot jelentő nemzetközi konferencia megrendezésére, s miért jönnek el szívesen Budapestre a nemzetközi szabadidő-kutatások legkiemelkedőbb képviselői. Szalai akadémikus világhírű *összehasonlító időmérleg-vizsgálatai,* s az ezek eredményeiből született impozáns szabadidő-kötet, a *The use of time* (Hága, 1972) megalapozta a hazai kutatások tekintélyét.

A II. nemzetközi szabadidő- és művelődési konferencia *fontos állomás* a hazai kutatások történetében. Eredményei és tapasztalatai alapján pontosabban lehet kijelölni a további feladatokat a szabadidő-szociológia, a filozófia, a közgazdaságtan, az egészségügy, a sportkutatás stb. területén. S ezen az alapon lehet továbblépni a szabadidőgyakorlat terén is, hasznosítva a nemzetközi tapasztalatokat. A TIT számára a nemzetközi konferencia megszervezése olyan ismeretanyagot halmozott fel, amit jól lehet hasznosítani az ismeretterjesztő munka színvonalának emelésében.

A szabad idő a tudományos kutatás számára aktuális kérdés. De szerfelett aktuális a társadalmi-politikai-kulturális fejlődés szempontjából is: az egyik legátfogóbb társadalmi probléma, amelynek kutatása közvetlen politikai jelentőséggel bír. Az elméleti eredmények a politikai gyakorlat számára kínálnak fontos szempontokat.

Fukász György

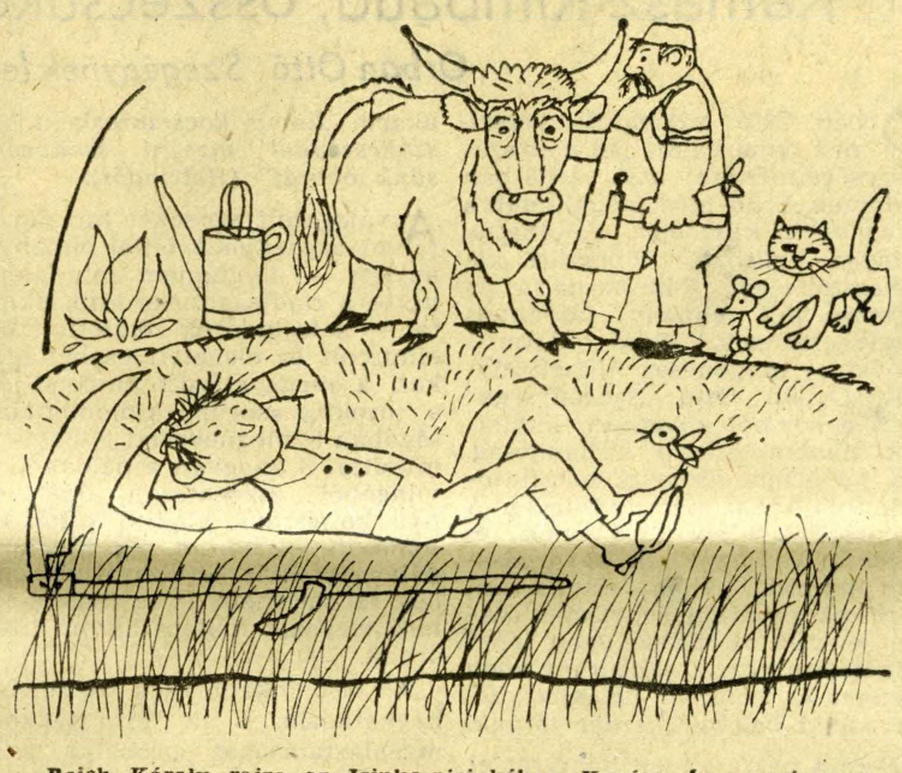

Reich Károly rajza az Icinke-picinkéhez. Kovács Ágnes népmeseválogatása (Móra)

NYELVÜNK VILÁGA

Tartózkodott munkások, alkotott művészek

Hogy a címül választott kifejezések már az első pilanatban is meghökkentő furcsaságát jobban megvilágíthassuk, bevezetésképpen óhatatlanul szükségünk van egy kis nyelvtani magyarázatra, kedves olvasóink grammatikai ismereteinek némi felfrissítésére.

Ismeretes, hogy a magyar igéből háromféle, melléknév értékű szót alkothatunk: *-ó, -ő* képzővel folyamatos, *-t, -tt* képzővel befejezett, *andó, -endő* képzővel pedig beálló történésű melléknévi igenevet. A címben szereplő *tartózkodott* és *alkotott* tehát a *tartózkodik,* illetőleg az *alkot* igének befejezett melléknévi igeneve. Folyamatos igenevünk így hangzik: *tartózkodó, alkotó.* Beálló történésű igenevet nem tudunk minden igéből képezni: a *tartózkodandó* szó nem él nyelvünkben, ám az *alkotandó* igen (például a *megalkotandó törvény).*

Bennünket azonban ez alkalommal elsősorban a *-t, -tt* képzős, tehát a befejezett melléknévi igenév érdekel. Megfigyelhetni, hogy használata manapság terjedőben van, mégpedig a folyamatos, vagyis az *-ó, -ő* képzős igenév rovására. Régebben jobbára így szerkesztettük mondatainkat: Itthon is fellép a külföldön sikerrel *szereplő* énekkar; A társadami munkában *részt vevő* fiatalok oklevelet kaptak; A késve *kifutó* kapus már csak a hálóból szedhette ki a labdát. Manapság sokan befejezett melléknévi igenevet használnak az efféle mondatokban, így: a külföldön sikerrel *szerepelt* énekkar; a társadalmi munkában *részt vett* fiatalok; a késve *kifutott* kapus.

A befejezett melléknévi igenévnek ez az újabban jelentkező gyakori alkalmazása voltaképpen nem helytelenség, bár olykor pontoskodónak érezzük. Mindemellett legjobb stílusú íróink is élnek vele. Németh Lászlónak Irgalom című regényéből idézzük a következő mondatot: „A kocsi felől, hátrahajolva György bátyja segítette le (tudniillik a leszálló öreg tanárt), a föld felől az előre *ugrott Ágnes".* Nemegyszer éppenséggel előnyös a használata a folyamatos igenév helyett, mert félreérthetetlenné teszi a mondatot; például: „Kigyulladt egy hálókocsi a Nyugati pályaudvaron a Moszkvából *érkezett* nemzetközi gyorsvonaton." Az *érkező gyorsvonat* kifejezés hallatán ugyanis más, veszedelmesebb — még menet közben bekövetkező — tűzesetre gondolhatnánk. Jó szolgálatot tehet a kétféle igenévnek egy mondaton belüli szembeállítása is: Alakjaikat *élő* vagy *élt* személyekről mintázták; Az *idetartozó* vagy *idetartozott* igék mind finnugor eredetűek.

Tudnunk kell azonban, hogy az igenév befejezett volta nem egyszerűen a múltban lezajlott eseményt jelöl, hanem olyat, amely időben megelőzi az állítmánnyal jelzett cselekvést. Ha az esemény a múltban történik ugyan, de az állítmány cselekvésével azonos időben játszódik le, az *-ó, -ő* képzős folyamatos igenév a helyénvaló. Így mondjuk tehát helyesen: Az udvaron *játszó* gyermek elesett, nem pedig: Az udvaron *játszott* gyermek elesett, hiszen játszás közben, s nem utána történt az eset. Ezért helytelen a következő mondatok fogalmazása: A vendéglő fala az ott *tartózkodott* munkások egyik csoportjára zuhant; Irtják a teniszpálya mellett *állt* százéves platánokat. Itt bizony az egyidejűség kifejezésére az ott *tartózkodó* munkásokról, a teniszpálya mellett *álló* platánokról kellett volna írni, hiszen egyidejűségről van szó.

Eddigi példáinkban jobbára tárgyatlan igék igenevei szerepeltek. A tárgyas igék melléknévi igeneveivel kapcsolatban még fonákabb dolgok is megeshetnek. (Tárgyasnak azt az igét nevezzük, amely mellett ott állhat a *kit?, mit?* kérdésre válaszolandó tárgy, például: *vár* valakit, *hall* valamit. Ha az ige nem vehet maga mellé tárgyat, akkor tárgyatlannak mondjuk: ilyen egyebek között a *szerepel.*) A tárgyatlan igéből képzett igenév természetesen a cselekvőre vonatkozik: a sikerrel *szerepelt* énekkar azt jelenti, hogy az énekkar sikerrel szerepelt. Ezzel szemben a tárgyas ige igeneve nem a cselekvőre, hanem a cselekvés tárgyára utal: a *várt vendég* nem az, *aki vár,* hanem: *akit várnak.* Ritka kivétel: *Várt* lány várat nyer, tudniillik az aki tud várni.

Erről a szabályról sokan megfeledkeznek, és a múltban lefolyt történés érzékeltetésére cselekvő értelemben is használják a tárgyas ige befejezett melléknévi igenevét. Pedig ilyenkor mindenképpen a folyamatos igenévvel kellene élni, különben a mondat visszás értelemű lesz; például: A csapadékos május elűzte a korábban *fenyegetett* (helyesen: *fenyegető*) aszályt. Joggal mosolyoghat hát az olvasó egyik vidéki újságunknak a következő mondatán: „A megyénkben született vagy itt *alkotott* művészek munkáiból egy albumot adunk ki."

Rácz Endre